

representative body for the purpose of the realization of his own “selfish” interest and do not assume any responsibility for the consequences of legal decisions.

Neocorporatism involves the incorporation of the interest groups in the decision-making process. The groups (mainly professional associations and trade unions) appear as a monopoly in the representation of the interests of the sphere of public life advance of the public authorities and have a hierarchical system. The incorporation of such groups in the decision-making mechanism prevents a clear distinction subject-object interaction. As a result, the interest groups perform the aggregation of the social interests and take responsibility for the consequences of agreement.

It is the traditionally close cooperation of leading political parties with the influential interest groups, which has the ideological substantiation: the left-wing parties have to protect the interests of employees (trade unions) and the right-wing parties – the interests of employers (businesses).

The legislation has the restrictions on the activities of Member of Parliament who carries the potential threat to abuse by representative mandate for the personal aims or for the benefits of the third parties.

The real institutional and moral distortions are in default in the post-Soviet countries that are in the process of democratic transit.

The system of the functional representation is formed as a hierarchical structure, based on the practice of the customer-related corruption. This form of participation of interest groups has a legal way in the political process. They are generally incorporated in the political process through the membership in the leading political parties and their representatives participate in the elections in the majority constituency.

Key words: pluralism, corporatism, neocorporatism, clientelism, interest groups.

УДК 323.2

В. М. ТАРАСЮК

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ. ДОСВІД ІЗРАЇЛЮ

Проаналізовано вплив воєнного стану і змін у структурі політичної влади на ізраїльські ЗМІ. Досліджуються причини здійснення ЗМІ представництва держави перед громадянським суспільством, а не навпаки. Розглядаються наслідки впровадження військової цензури й розвитку свободи слова.

Ключові слова: засоби масової інформації, політична влада, держава, громадянське суспільство, безпека держави, оборона держави.

© ТАРАСЮК Володимир Миколайович – аспірант відділу правових проблем політології Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

В. Н. Тарасюк. Государственное регулирование информационных технологий. Опыт Израиля

Проанализировано влияние военного положения и изменений в структуре политической власти на израильские СМИ. Исследуются причины осуществления СМИ представительства государства перед гражданским обществом, а не наоборот. Рассматриваются последствия введения военной цензуры и развития свободы слова.

Ключевые слова: средства массовой информации, политическая власть, государство, гражданское общество, безопасность государства, оборона государства.

Tarasjuk Volodymyr. State regulation of information technology. The experience of Israel

The article analyzes the influence of the military situation and changes in the structure of political power in the Israeli media. The reasons for which the media carries out state representation to civil society, and not vice versa. We consider the implications of the introduction of military censorship and freedom of speech.

Key words: media, political power, the state, civil society, the security of the state, the defense of the state.

Незалежно від нашого ставлення до електронних засобів масової інформації та друкованих періодичних видань абсолютно очевидно, що їх діяльність зовсім не вичерпується неупередженим звітом про події, що відбуваються. У суспільних науках тривалий час було прийнято дефініювати ЗМІ як засіб об'єктивного звіту про суспільно-політичні події. Дослідники відзначали роль преси як впливового інструмента контролю над органами влади та силовими структурами. Приписувана ЗМІ об'єктивність перетворила їх на один з найважливіших центрів впливу в сучасній державі. Хоча ЗМІ часто, дійсно, служать каналом для вираження дисидентських думок у соціально-політичній сфері. Як правило (особливо після Другої світової війни), ЗМІ були й залишаються засобом забезпечення контролю над населенням (шляхом впливу на формування суспільної думки) з боку державних органів. Демократичні режими активно експлуатують міф про свободу слова, однак навіть у відкритих суспільствах ЗМІ, свідомо чи ні, обслуговують в основному органи влади. Передача ЗМІ у власність держави або елітних груп, цензура, опіка, маніпулювання, оприлюднення неповної або помилкової інформації – все це досить поширені явища в сучасній державі, особливо під час воєн або тяжких криз¹.

Війна 1991 р. у Перській затоці, в якій Ізраїль зазнав зовнішньої агресії, була також інформаційною війною. На арені розгорнутої тоді боротьби західні друковані видання та електронні засоби масової інформації воювали проти Іраку і методично створювали образ Америки як нації, що бореться проти сил зла заради миру в усьому світі. Політичні, військові й вузькоекономічні інтереси (як, наприклад, потреба у зниженні цін на нафту або передвиборча зацікавленість Президента США Джорджа Буша-старшого у завоюванні популярності) – такого роду інтереси, якщо і не замовчувалися, то і не підкреслювалися. Таким чином, виявилася спростованою поширена в суспільних науках думка, ніби засоби масової інформації західних країн і транснаціональні ЗМІ вільні від якого б то не було впливу з боку влади².

Водночас історія свідчить про значну роль ЗМІ у заохоченні (підтримці) протестних настроїв. Тут стикаються два аспекти: ЗМІ зацікавлені в сенсаційних новинах, а опозиційні групи, зі свого боку, позбавлені засобів, що дозволяють встановити прямий контакт з населенням, підтримки якого вони потребують. Щоб привернути до себе увагу ЗМІ, опозиційні групи вдаються до неконвенціональних політичних акцій, таких, як масові демонстрації, спалювання національного прапора, заслони на дорогах і навіть фізичне насильство – не тому, що на чолі цих груп стоять переконані хулігани і вандали, а тому що тільки таким чином у них є шанс потрапити на шпальта газет і «засвітитися» у кадрі телевізійних новин. Іноді, коли мета протестних рухів є близькою (вигідною) журналістам і редакторам, які впливають на формування порядку денного ЗМІ, висвітлення діяльності подібних акцій буває широким і позитивним. Громадський протест на підтримку закінчення військових дій Америки у В'єтнамі в більшості випадків згадується як разючий приклад нерозривного зв'язку між опозиційними групами і всебічним, доброзичливим висвітленням їх діяльності у ЗМІ. Дослідження показали, що акцентування засобами масової інформації опозиційної щодо урядової політики точки зору стало наслідком того, що деякі впливові представники громадської еліти підтримували рух протесту проти війни у В'єтнамі. Іншими словами, готовність ЗМІ представляти опозиційну точку зору обумовлена позицією потужних еліт, які, якщо й не представлені у владі, то принаймні борються за неї, використо-

вучочи ЗМІ як найважливіший засіб мобілізації громадської підтримки³.

Дослідження в галузі політичних наук в основному зосереджуються на засобах контролю за ЗМІ з боку держави (цензура), на особливостях їх функціонування, на впливі на суспільство і на взаєминах між ЗМІ та різними суспільними групами. Більшість досліджень виходять з передумови, що при демократичних режимах ЗМІ незалежні й автономні, що їх відносини з органами влади та іншими організаціями складаються на рівноправній основі; рівноправні відносини досягаються за рахунок повної свободи, що надається ЗМІ в рамках плюралізму і демократії⁴. Даний підхід видається дещо спрощеним, тому що ігнорує місце ЗМІ в політичній структурі сучасної держави, яка використовує їх для забезпечення «символічної легітимації» своєї діяльності.

Твердження французького соціолога Л. Альтюссера про те, що ЗМІ є невід'ємною частиною державного ідеологічного апарату, емпірично майже не досліджувалося. Також не піддавалося глибокому аналізу його твердження, що ЗМІ, як знаряддя у руках державних органів влади, сприяє встановленню таких меж і принципів функціонування соціально-політичного дискурсу, які служать інтересам правлячої еліти. Крім Л. Альтюссера, схожі тези висувалися німецькими філософами Ю. Хабермасом і Г. Маркузе, французьким соціологом М. Фуко та іншими мислителями.

Ю. Хабермас вважає, що сучасна національна держава характеризується забезпеченням гегемонії влади за допомогою контролю над агентами соціалізації, такими, як загальноосвітня система і ЗМІ. Г. Маркузе підкреслював, що ЗМІ маніпулюють «сфабрикованими потребами» мас відповідно до інтересів домінуючих у суспільстві груп. На думку представників марксизму А. Грамші і Р. Мілібанда, ЗМІ нав'язують підлеглим класам «картину світу» правлячої еліти⁵.

М. Фуко меншою мірою підкреслював класові відмінності при розгляді ролі ЗМІ у сучасній національній державі. На його думку, спадкоємність сучасного суспільства забезпечується набором символів, передумов і тверджень, які є продуктом політичної системи, і водночас зумовлюють її репродукування. Домінуючий дискурс створює визначення «добраго» і «злого», «помилкового» і «правдивого», «нормального» і «такого, що відхиляється від норми» в сус-

пільстві й в політиці. Саме такому дискурсу і зобов'язана своїм існуванням сучасна національна держава. Консенсус досягається не завдяки безперервному діалогу між групами і індивідами, а за допомогою нав'язування елітами зручних їм критеріїв «істинності» всім іншим соціальним групам. Створені таким чином «істини» обслуговують правлячий клас і визначають як форму, так і зміст сучасної національної держави⁶.

На макрорівні дослідження місця засобів масової інформації в системі соціально-політичних відносин поділяються на дві групи відповідно до двох основних підходів:

1. Інструментально-функціональний підхід виходить з того, що ЗМІ в основі своїй автономні, хоча ступінь їх свободи і відрізняється в різних державах в мирний і воєнний час. Представниками такого підходу вважаються, зокрема, американські політологи Г. Лассуелл і Р. Даль⁷.

2. Підхід, який умовно можна назвати структурально-критичним, представлений іменами Л. Альтюссера, М. Фуко, Г. Маркузе та інших. Вони підкреслюють той факт, що ЗМІ є частиною державної структури, невід'ємним елементом і творцем «правил гри» домінуючого в ній дискурсу.

Основна розбіжність між двома підходами стосується питання про те, чи є ЗМІ окремою від держави організацією, і чи дійсно найбільш часто представлені ними точки зору істотно відрізняються від позиції державних структур. Структурально-критичний підхід дозволяє краще зрозуміти специфіку роботи засобів масової інформації.

На підставі дослідження ролі та місця ізраїльських ЗМІ під час воєн, які вів Ізраїль (від Синайської кампанії 1956 року до Війни в Перській затоці в 1991 році), можна стверджувати, що, незважаючи на функціональні зміни, ізраїльські ЗМІ фактично, як і раніше, являють собою частину політичної структури єврейської національної держави. Ізраїльські ЗМІ далекі від формування будь-якої альтернативи існуючій політичній системі, вони не кидають виклик встановленому порядку, а навпаки, допомагають його зміцнювати.

До закінчення Війни Судного дня в жовтні 1973 р. ізраїльські ЗМІ були повністю залежними від військово-політичного істеблшменту. Лідери держави не сприймали ЗМІ як серйозного опонента. Правляча протягом багатьох десятиліть Робітнича партія безроз-

дільно контролювала Управління радіомовлення, а після появи в країні в 1968 р. телебачення отримала контроль і над ним. Більшість газет контролювалися тими чи іншими політичними партіями, причому газета «Давар», що видавалася Робітничою партією, була найбільшою і найбільш впливовою. В інших газетах також знаходила своє вираження культурна й організаційна залежність від правлячої партії. Ця залежність виявлялася не тільки у відсутності іншої інформації у сфері безпеки, ніж та, що надавалася газетам і радіо (а згодом і телебаченню) політичним керівництвом, а й у прийнятті нав'язуваних їм аксіом, які беззастережно приймалися більшістю найбільш поширених в Ізраїлі в ті роки друкованих видань.

Усвідомлення журналістами і редакторами основних завдань ЗМІ в демократичних країнах – критичного осмислення і переосмислення політики правлячих еліт, особливо з питань безпеки – було в той період досить обмеженим. Теми, що стосувалися безпеки країни, якщо і порушувалися, то лише у вигляді лаконічних інформаційних повідомлень, у той час як критичний аналіз впроваджуваної керівництвом країни політики фактично був відсутній. Так, у 1950-1960 рр. ініційована Давидом Бен-Гуріоном політика операцій відплати надзвичайно рідко критично аналізувалася ЗМІ⁸. Засоби масової інформації були схильні беззастережно підтримувати позицію керівництва країни без обговорення неминуче пов'язаних з нею проблем морального і політичного характеру. Тому ті, хто приймав політичні рішення, могли не звертати на пресу жодної уваги. До того ж ЗМІ не давали ізраїльській громадськості інформації, що дозволяла б критично переосмислити дії уряду в сфері безпеки та оборони.

З початком Синайської кампанії, в жовтні 1956 р., ЗМІ імітували повну узгодженість урядових рішень. Фактично стали на бік уряду. Синайська кампанія була представлена так, як того воліла політична еліта – тобто як військова акція, спрямована виключно на викорінення терористичних баз на території Єгипту й на забезпечення свободи ізраїльського судноплавства в Тиранській протоці. Крім того, військові дії висвітлювалися пресою як останній засіб запобігання глобальній війні з Єгиптом. Коментарі військових у пресі були рідкими і поверховими та полягали в розлогих описах тактичних кроків, з акцентом на їх хронологічній послідовності й висвітленні мужності ізраїльських військ.

Подібним чином висвітлювали Синайську компанію й опозиційні видання. За винятком одного малотиражного і досить маргінального видання – газети «Глас народу», друковані органи опозиційних партій мовчали.

У суспільних науках таке явище прийнято називати «довірчим консенсусом». Під цим поняттям мається на увазі схильність широких мас, як індивідів, так і цілих груп солідаризуватися з істеблішментом і з символами державності в періоди військової напруженості або відкритих конфліктів із «зовнішнім ворогом»⁹.

У демократичних режимах, що тривалий час перебувають у стані війни, «довірчий консенсус» зустрічається особливо часто. Примітно, що з листопада 1956 по березень 1957 р. Ізраїль був змушений відступити із захоплених ним у ході боїв територій (сектор Газа і Синайський півострів). Цей факт та виявлені згодом численні тактичні помилки, жодним чином не вплинули на позицію ізраїльських ЗМІ.

Напередодні Шестиденної війни (навесні 1967 р.) керівництво Робітничої партії проявляло нерішучість у прийнятті рішень щодо розвитку ситуації у відносинах з Єгиптом. Серед лідерів правлячої партії на той момент не було фахівців з військових питань, у той час як в опозиційних партіях значилися визнані авторитети в цій галузі: генерали Ігаль Алон (партія «Ахдут ха'авода») і Моше Даян (РАФІ). На тлі того, що цілком могло б бути витлумачено як нездатність тодішнього прем'єра Леві Ешколя прийняти однозначне рішення про завдання превентивного удару по Єгипту, преса почала брати активну участь у політичних дискусіях. Вона невпинно вихваляла військові заслуги Моше Даяна і вимагала призначити його на посаду міністра оборони. Преса стверджувала, що Леві Ешколю бракує впевненості в собі, цинічно обігрувала його манеру говорити під час трансляції його промов по радіо, не залишаючи без уваги жодної його слабкості. Газети підтримували підхід, який і так домінував у суспільстві, що полягав у необхідності завдання негайного превентивного удару по Єгипту, а в ширшому сенсі слова – у підтримці силових методів вирішення арабо-ізраїльського конфлікту.

ЗМІ відображали загальний настрій, що відображався в тривозі за продовження існування держави і пошуках харизматичної особистості, яка зуміла б відшукати вихід зі стану гнітючої невизначено-

сті. Крім підкреслено маргінальних видань, які належали до несіоністських груп (таких, як комуністи і троцькістський рух «МАЦП»), переважна більшість газет висловлювали довіру до армії та інших силових структур. Таким чином, ЗМІ залишилися частиною політичного консенсусу й не зробили істотного внеску в його критичне переосмислення.

Ця тенденція тривала аж до завоювання Іудеї, Самарії, Синайського півострова і Голанських висот у ході Шестиденної війни. Існування з початку червня 1967 по серпень 1970 р. уряду національної єдності на чолі з Леві Ешкола і заміна його Голдою Меїр призвело до того, що спектр думок з питань оборонної політики країни у ЗМІ став ще більш одноманітним. Сутність розширених урядів і «роздутих» коаліцій така, що вони значно скорочують кількість відкритих суспільних суперечностей. Засновані на широких коаліціях уряди, відображаючи політичні союзи між різними партіями, забезпечували собі контроль над основними центрами впливу в суспільстві та в політиці Ізраїлю. Використовуючи визначення Іцхака Галь-Нура і Авраама Діскіна щодо взаємовідносин між урядом і Кнесетом, можна сказати, що широкі урядові коаліції забезпечили кругову систему влади в ізраїльській політиці¹⁰.

У ході «війни на виснаження» (1967-1970 рр.) ізраїльські ЗМІ також виступали на боці політичного істеблішменту. Водночас саме декларований широкий консенсус призвів до зростаючого протесту в тих нечисленних виданнях, що представляли ліворадикальне крило ізраїльської політики, яке підтримувало відступ Ізраїлю з усіх захоплених у ході Шестиденної війни територій в обмін на укладення мирних угод відповідно до резолюції №242 Генеральної асамблеї ООН. Час від часу в газетах публікувалися статті, в яких публічно висловлювався протест проти дій уряду, який відхилив компромісні пропозиції Державного секретаря США У. Роджерса і посередника ООН, шведського дипломата Г. Яррінга. Яскравим тому свідченням є опублікований в квітні 1970 р. колективний лист групи учнів випускних класів, у якому підлітки висловили побоювання, що, призвані на службу в армію, вони можуть опинитися на лініях фронту нової арабо-ізраїльської війни, якої, на думку авторів листа, можна уникнути. Початковим мотивом для цієї хвилі протесту стала відмова тодішнього глави уряду Голди Меїр санкціонувати

візит до Єгипту на переговори з Г.-А. Насером тодішнього президента Всесвітнього єврейського конгресу Нахума Гольдмана. В результаті в опозиційному середовищі склалася думка, що уряд не вживає достатніх зусиль, щоб домогтися мирної угоди.

У 1968 р. було засновано ізраїльське телебачення, проте в перші роки існування його роль у формуванні соціально-політичного порядку денного була незначною. У тому, що стосувалося висвітлення війни на виснаження, телевізійні трансляції не йшли далі коротких інформаційних зведень про поточні події на ізраїльсько-єгипетському кордоні. Незважаючи на свій потенціал, телебачення того часу не займалося критикою урядових структур. Як в силу зафіксованої в законі структурної підзвітності теле- і радіомовлення урядовим органам, так і внаслідок причетності журналістів до політичного дискурсу влади, телебачення беззастережно представляло той же істеблішмент, який визначав зовнішню, оборонну і внутрішню політику країни¹¹.

Війна Судного дня в жовтні 1973 р. привела до істотних змін у внутрішньополітичному житті країни, в тому числі в галузі засобів масової інформації. Напередодні початку бойових дій ЗМІ умисно утримувалися від оприлюднення фактів, які могли б засвідчити те, що арабські країни збираються напасти на Ізраїль¹².

Коли повною мірою були розкриті масштаби «провалу» (так було названо період, що передував війні) і з'ясувалося, що позиції, яких дотримувалася правляча партія, виявилися докорінно помилковими – почали критикувати винних. Вперше з 1930-х років довіра ЗМІ до правлячої партії похитнулася. Політики і військові, чий авторитет ще вчора був поза сумнівом, стали винуватцями глобальної катастрофи. Поступово розгорівся журналістський бунт проти центральних фігур ізраїльської політики, таких, як глава уряду Голда Меїр і міністр оборони Моше Даян. ЗМІ підтримали хвилю критики шляхом глибоких й позитивних оглядів присвячених рухам протесту. Аналіз телевізійних програм 1970-1973 рр. свідчить про значні зміни у ставленні ЗМІ до опозиційних угруповань.

Характер змін, які спіткали структуру влади в другій половині 1970-х років, сприяв появі ЗМІ, основою діяльності яких стали журналістські розслідування. Це призвело до поступового розвитку більш критичних і різнобічно орієнтованих ЗМІ. Проте ЗМІ, як і ра-

ніше, не виходили за межі встановлених правил політичної гри, обслуговуючи інтереси правлячих еліт і перебуваючи під впливом основоположних установок сіоністської ідеології. Як і в 1970-і роки, за ці межі наважувалися виходити лише ті видання, за якими стояли маргінальні політичні рухи, проте вони були майже непомітні на загальному тлі.

Війна в Перській затоці в 1991 р. знову виявила значний ступінь залежності ЗМІ від органів державної влади та чітко продемонструвала, що ізраїльська преса тісно пов'язана з військово-політичним істеблішментом. В ході тієї війни державний контроль над ЗМІ значно посилювався. Цензура стала жорсткішою, контроль з боку органів влади поширився на велику частину преси. В період війни в Перській затоці всі електронні ЗМІ, по суті, стали «голосом армії». Хоча опитування громадської думки показували, що більшість ізраїльтян (90%) була задоволена діяльністю ЗМІ в ході тієї війни, це жодним чином не свідчило про їх незалежність¹³. Ізраїльська громадськість слабо усвідомлює своє право на отримання незалежної критичної інформації, особливо з питань, що стосуються сфери національної безпеки. Більше того, під час війни люди, як це зазвичай і буває в часи, коли суспільству загрожує небезпека, перебували під впливом «цінностей консенсусу». Повна єдність, що демонструється ЗМІ, придушила у зародку саму можливість виникнення суспільних дискусій щодо життєво важливих тем.

Проте сучасні ізраїльські ЗМІ порівняно з пресою 1950-х років набагато різнобічний, більше спираються на журналістські розслідування і не настільки довірливі щодо влади. Але цього, однак, не завжди достатньо, щоб вони могли виступати представниками суспільства перед органами влади.

Важливо визначити три основних види демократичних режимів. Перший – громадянське суспільство, в якому преса користується майже необмеженою свободою, за винятком деяких специфічних завдань (таких, як будівництво атомних реакторів або програми з розробки неконвенціональної зброї); прикладом можуть бути західноєвропейські країни. Другий вид – громадянські суспільства, які мають певні риси імперій; в мирний час вони забезпечують майже вільний доступ до будь-якої інформації, однак у воєнний період накладають на ЗМІ жорстку цензуру. Прикладами таких країн

можна вважати США і Британію в ході Першої та Другої світових воєн, а також Британію під час війни за Фолклендські острови. Важливо відзначити, що і під час війни в Перській затоці в США і в Англії була широко задіяна цензура, щоб запобігти витоку інформації в ЗМІ від «надто балакучих» представників військового керівництва і генералітету. Третій – включає держави, що знаходяться на початкових етапах становлення незалежності або такі, які перебувають у стані воєнної чи політичної кризи. Такі режими більш схильні використовувати цензуру, ніж держави, що належать до перших двох видів. Підкреслимо: йдеться про демократичні країни. До третього типу держав можна віднести Індію та Ізраїль.

Контроль над ЗМІ в Ізраїлі закріплений в основоположних правових актах ще з часів британського мандата, частково – прийнятих вже ізраїльським парламентом. Ордонанс про пресу 1933 р. й Положення про оборону (надзвичайні ситуації), прийняте в 1945 р. досі діють майже виключно щодо арабської преси, теоретично дозволяють органам виконавчої влади закривати газети і цензурувати повідомлення ще до їх опублікування, навіть коли вони не становлять прямої загрози державній і суспільній безпеці.

Відносно щоденних видань на івриті діє угода між військовою цензурою і Комісією редакторів, вперше підписана ще 1949 р. Відповідно до цієї угоди доти, доки газети самі передають на розгляд цензури публікації, що стосуються питань оборони і державної безпеки, цензура за своєю ініціативою не вимагає на перевірку будь-які статті та матеріали і не застосовує до ЗМІ будь-яких санкцій. Преса всіяко прагне уникати ситуацій, в яких буде задіяна жорсткіша цензура і в яких цензор відступить від угоди з Комісією редакторів, користуючись правами, якими його наділяють досі формально не скасовані правові акти 1930-40 років¹⁴. Тому преса, як правило, вважає за краще не сваритися з владою й не часто наважується на критику військово-політичного керівництва в принципових питаннях національної безпеки.

Багато редакторів газет задоволені таким становищем, оскільки влада надає їм інформацію, отримання якої за інших умов вимагало б від них значних зусиль. Становище з державними теле- і радіоканалами було до середини 1990-х років набагато гірше через їх підзвітність уряду. Даний контроль обумовлений безпосередньо

Законом про телерадіомовлення 1965 р. і серйозно обмежує можливість ЗМІ.

Журналістські репортажі з делікатних, з точки зору органів національної безпеки, питань пишуться з певною обережністю. В результаті багато дуже важливих для суспільства тем були оприлюднені в Ізраїлі представниками іноземних ЗМІ. Серед цих тем були справа Вануну¹⁵, вбивство Абу Джіхада¹⁶, можлива співпраця між Ізраїлем і Південною Африкою у сфері ядерних розробок, тортури захоплених палестинців представниками ізраїльських служб безпеки тощо. Всі ці справи були спочатку розслідувані й оприлюднені іноземною пресою і лише згодом з'явилися в ізраїльській пресі. Такий абсурдний стан сприяє виникненню прихованих інформаційних каналів для передачі за кордон важливих повідомлень, а потім ті ж повідомлення «повертаються» до Ізраїлю вже як цитати з іноземної преси.

В Ізраїлі немає вкоріненої культури ліберальних цінностей, оскільки цінності ці найчастіше тлумачаться як загроза національній безпеці. Можна виділити кілька причин, чому і правляча еліта, і широка громадськість виправдовують відступ від ліберальних цінностей з міркувань забезпечення національної безпеки.

По-перше, важливою складовою політичного дискурсу ще за часів, що передували заснуванню держави Ізраїль, стала секретність. Свобода слова тоді сприймалася як така, що суперечить необхідності зберігати в таємниці свою діяльність, оскільки, діючи в підпіллі (особливо в 1940-і роки), тільки таким чином люди і соціальні групи могли обмінюватися інформацією, не піддаючи себе загрози.

По-друге, ізраїльське суспільство характеризує постійна воєнна напруженість, що породжує побоювання, аби неконтрольоване використання інформації не завдало шкоди, яка перекриває своїми масштабами будь переваги демократії. Так, слідом за терористичним нападом на учнів однієї зі шкіл в місті Маалот у 1974 р. виникла дилема, повідомляти чи ні про те, що були захоплені заручники. Таке повідомлення могло б серйозно ускладнити переговори з терористами і знизити шанси на успіх антитерористичної операції.

По-третє, в ситуації безперервної воєнної напруженості, яка характеризується постійною загрозою припинення існування держави, посилюються соціальні та юридичні санкції, що застосовуються

проти всіх, хто займає дисидентські позиції. ЗМІ також змушені дотримуватися конформістських поглядів, тоді як заради справжнього блага суспільства від преси найчастіше потрібне вираження точки зору, опозиційної офіційній лінії.

По-четверте, такий стан сприяє політичній еліті, позаяк дозволяє маніпулювати інформацією та приховувати її під приводом цензури, обумовленої інтересами безпеки. За завісою секретності можновладці приховують від суспільства інформацію не тільки військового, а й політичного характеру. Через багатосторонній контроль за ЗМІ, здійснюваний органами влади, такі зловживання завдають непоправної шкоди здатності ЗМІ бути сполучною ланкою між державою і суспільством.

По-п'яте, в Ізраїлі немає закріпленого, письмово або усно, права, що визначає основні права людини, і немає чітко обумовленої етики, яка зобов'язувала б державу поважати і захищати ці права¹⁷. В силу того, що право на отримання інформації не є непорушним правилом суспільно-політичного життя, особливо щодо питань національної безпеки, доступ ЗМІ до багатьох ресурсів сильно обмежений. Щоправда, прийняте в 1988 р. рішення Верховного суду в справі газети «Місто» зміцнило право ЗМІ на критику офіційної політичної лінії в питаннях безпеки. Відповідно до цього рішення жодна публікація, яка містить критику армії і силових структур, не повинна піддаватися цензурі доти, доки не буде доведено, що така публікація здатна завдати реальної шкоди державній безпеці¹⁸.

У суспільстві майже аксіомою стала думка, що відкрите громадське обговорення шкодить національній безпеці, особливо під час війни або кризи в сфері безпеки. Перевага військового експерта над журналістом приймається як щось само собою зрозуміле. Цим пояснюється той факт, що приховування від преси окремих осіб або цілих територій приймається в ізраїльському суспільстві майже без заперечень. Опитування громадської думки показали, що більшість населення в Ізраїлі вороже налаштоване щодо втручання преси в роботу силових структур¹⁹. Нанесення побоїв журналістам, котрі перебувають на місці теракту з метою підготувати репортаж, безперервні звинувачення преси у «лівому» спрямуванні, аж до звинувачень у співпраці з ворогом, – усе це свідчить про вкрай ворожу атмосферу, в якій доводиться працювати жур-

налістам. При цьому преса є невід'ємною частиною панівного дискурсу, через що складається абсурдна ситуація: ЗМІ, які відіграють значну роль у формуванні нормативної ієрархії цінностей, самі стають її жертвами.

Негативний образ закріпився за ЗМІ не тільки зусиллями широких мас, а й політиків, які повинні були б усвідомлювати значення вільної преси в підтримці демократії. Хоча члени ізраїльського парламенту час від часу використовують ЗМІ у своїх цілях, деякі з них свідомо вважають, що ЗМІ «завдають шкоди національній безпеці». Найбільше неприйняття ЗМІ спостерігається з боку представників праворадикальних і ультрарелігійних партій. Незважаючи на консерватизм ЗМІ і їх прихильність нормативній ієрархії цінностей, їм стабільно приписується ліва навіть і ліворадикальна орієнтація. Це свідчить про дуже непросту атмосферу, з якою ЗМІ постійно доводиться стикатися.

Міф про вільну пресу в Ізраїлі про те, що є нібито «четверта влада», здатна створювати ефективні альтернативи існуючим порядкам, є частиною і панівного дискурсу. Політики задоволені відсутністю реального суперника в особі ЗМІ, використовуючи їх при цьому як канали для впливу на суспільство. Журналісти, зі свого боку, задоволені ситуацією, в якій їм не потрібно докладати особливих зусиль, оригінальності та обґрунтованості при висвітленні різних проблем ізраїльського суспільства. Політик бачить у міфі про вільну пресу вдалий привід, що дозволяє набагато успішніше відбивати нападки з боку широкої громадськості, оскільки ця громадськість вже має нібито свого представника в особі ЗМІ. Журналіст культивує цей міф, оскільки він забезпечує йому алібі перед суспільством і дозволяє утримуватися від критики, яка могла б серйозно нашкодити його подальшій кар'єрі. Коли на порядку денному постає питання національної безпеки, картина стає ще більш передбачуваною. Критика військово-політичного керівництва вимагає від журналіста значної підготовки й готовності заплатити досить високу ціну, яку більшість ньюсмейкерів платити не готові. Ізраїльські ЗМІ не мають ні можливості, ні бажання змінювати той стан, який склався у суспільстві.

1. Galnoor I. (ed.). *Government Secrecy in Democracies*. New York: Harper & Row, 1977; Etzioni-Halevi E. *National Broadcasting Under Siege*. New York:

St. Martin, 1987; *Schraman L.W.* Mass Media and National Development. Stanford: Stanford University Press, 1964; *Weimann G.* Terrorist or Freedom Fighter? Labeling Terrorism in the Israeli Press // *Political Communication and Persuasion*. Vol. 2. No. 4 (1985). P. 433–445; *Weimann G.* The Threat of Terror: The Effects of Press Coverage // *Journal of Communication*. 1983. № 33. P. 38–45. 2. *Goren D.* «The Gulf War and the Media», in G. Barzilai, A. Klieman and G. Shidlo (eds.), *The Gulf Crisis and Its Global Aftermath* (London: Routledge, 1993), pp. 264–276. 3. *Russett B., Graham T.* «Public Opinion and National Security Policy: Relationship and Impacts», in M. Midlarsky (ed.) // *Handbook of War Studies*. Boston: Unwin & Hyman, 1991. P. 239–257; Gitlin T. *The Whole World is Watching*. Berkley: University of California Press, 1980. 4. *Frank T.M. & E. Weisband* (eds.), *Secrecy and Foreign Policy*. New-York: Oxford University Press, 1974. 5. *Althusser L.* Lenin and Philosophy and Other Essays // *Monthly Press Review*. 1971. P. 127–188; Г. Маркузе. Одновимірна особистість. Москва: «REFL-books», 1994; Gramsci A. Selection from the Notebooks. New-York: International Publishers, 1971; Miliband R. *The State in Capitalist society*. London: Weidenfeld and Nicholson, 1969. 6. *Фуко М.* Археологія знання. Київ: «Ніка-центр», 1997. 7. *Lasswell D.H.* «The Structure and Function of Communication in Society», in W. Shramm (ed.), *Mass Communication*. Urbana: University of Illinois Press, 1960; Dahl R. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press, 1989. 8. *Закі Шалом.* Проблеми безпеки й формування оборонної політики Ізраїлю // Курс «Становлення ізраїльської демократії. Перше десятиріччя». Тель-Авив: Открытый университет, 2001, книга 3, стор. 59–88; Аргументи М. Шарета проти проведення широкомасштабних операцій відплати стор. 75–86. 9. *Кіс Н.* Вплив громадянської політики на громадську думку в Ізраїлі в 1967–1974 роках // *Держава, влада і міжнародні відносини*, 1975. №8. С. 36–60; Key V.O. *Public Opinion and American Democracy*. New York: Knopf, 1958; Mueller J. *War, Presidents and Public Opinion*. New York: Wiley, 1973. 10. *Галь-Нур Іб, Діскін А.* Політичні дистанції і парламентська влада: обговорення в ізраїльському парламенті мирних угод з Єгиптом // *Держава, влада і міжнародні відносини*. 1981. №18. С. 5–26. 11. *Леві Д.* Ідеологічна функція телевізійних новин: представлення інтифади в програмі «Мабат» // *Політика, ЗМІ та суспільство*. 1992. №1. С. 9–30; *Герцог Х., Кемп А., Дропі Г.* Що тут роблять? Ставлення ЗМІ до американської політики на близькому сході. С. 31–48. 12. *Моше Негбі.* Свобода преси в Ізраїлі в дзеркалі закону. Іерусалимський інститут вивчення Ізраїлю, 1995. С. 38. 13. *Леві Ш.* Підтримка уряду: як і напередодні Шестиденної війни // *Маарів*. 1991. С. 7; Ха'арец, 28 січня 1991 року, стор. 3. 14. *Сегал З.* Військова цензура: її повноваження і контроль над нею з боку судових органів // *Правові дослідження*. 1990. №18 (2). С. 311–342. 15. *Справа Вануну* – так скорочено називають справу про передачу в жовтні 1986 року атомних секретів Ізраїлю кореспондентам британської газети «Sunday Times». Пізніше з'ясувалося, що секретна інформація була передана Мордехаєм Вануну – техніком, який працював у Центрі ядерних досліджень в Дімоні. Цей факт став відомий співробітникам ізраїльських служб безпеки. Вони з'ясували, що сам М. Вануну знаходиться в Лондоні, вик-

рали його і привезли до Ізраїлю, де він постав перед судом. Кримінальна справа 461/86 Держава Ізраїль проти Мордехая Вануну (не опублікована) і рішення Верховного суду по кримінальній апеляції 172/88 Мордехай Вануну проти Держави Ізраїль // Зібрання постанов Верховного суду Ізраїлю, том 44 (3), стор. 265 і далі. На суді М. Вануну заявив, що ним керували ідеологічні, а не економічні мотиви. Він був визнаний винним в пособництві ворогові у війні (стаття 99 Закону про кримінальне право Ізраїлю від 1977 року) і в шпигунстві, що виражалося в зборі та передачі секретних відомостей з наміром заподіяти шкоду безпеці держави (статті 113 (б) і 113 (в) того ж Закону). Апеляція, подана М. Вануну до Верховного суду, була відхилена, і він був засуджений до вісімнадцяти років позбавлення волі. **16.** *Халіль аль-Вазір* (Абу Джихад, 1935-1988) – один із творців палестинської націоналістичної організації ФАТХ (1959), на протязі багатьох років – друга особа в ієрархії ООП, безпосередньо відповідав за проведені антиізраїльські терористичні акти. У 1988 р був убитий в Тунісі силами ізраїльського спецназу в ході операції під кодовою назвою «Меч Гедеона». **17.** *Шануро Й.* Ізраїльська демократія (Рамат-Ган: Масада, 1977); Horowitz D., Lissak M. Trouble in Utopia. The Overburdened Polity of Israel. Albany: State University of New-York Press, 1989. **18.** БАГАЦ 680/88 Шніцер проти Головного військового цензора // Збірник постанов Верховного суду Ізраїлю, том 42 (4), стор. 617 і далі. **19.** *Yuchtman-Yar E.* Who is Afraid of Free Press // Democracy (Winter 1989). P. 19-21. Обидва дослідника приходять до одного і того ж висновку, відповідно до якого до 60% населення вважають, що окремі публікації в ЗМІ завдають шкоди інтересам національної безпеки країни.

Tarasyuk Volodymyr. State regulation of information technology. The experience of Israel.

Researches in political science mainly focused on the mass media control of existing state (censorship), media features and impact on society and relationship between media and different social groups. Most studies come from the premise that democratic regimes independent media and independent, and that their relations with authorities and other organizations are compossing on an equal basis; equal relations achieved by the complete freedom provided by the media as part of pluralism and democracy. This approach is somewhat simplistic, because it ignores the place of the media within the political structure of the modern state, which uses them to provide "a symbolic legitimation" of the activity.

The myth of a free press in Israel, that is supposedly "fourth power", able to impose effective alternative to the existing order - a myth that is part of the dominant discourse. Politicians satisfied lack of real rival in the face of media, using them with a channel to influence society. Journalists, for their part, are happy with the situation in which they are not required much effort, originality and validity of the approach to the various problems of Israeli society. The politician sees the myth of the free press good drive, allowing much more successful repel attacks from the public because the public already has this supposedly represented by a representative media. Journalist cultivated this myth because it gives him an alibi to the public and allows

refrain from criticism that could seriously harm his future career. When the agenda the question of national security, the picture becomes even clearer. Criticism of the military and political leadership requires more extensive training of journalist and is likely required to pay a much higher price that most employees pay no pen ready. Israeli media have neither the capacity nor the desire to change the status quo.

Key words: media, political power, the state, civil society, the security of the state, the defense of the state.

УДК 352.075.1

А. О. ГЛИВКА

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ГАРАНТІЯ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ

Досліджується питання ефективності місцевого самоврядування як необхідного фактору формування та розвитку громадянського суспільства. Автор акцентує увагу на проблемних питаннях розвитку місцевого самоврядування в сучасних умовах та впливу даної ситуації на становлення громадянського суспільства. Аналізується проблематика реформування місцевого самоврядування.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, громадянське суспільство, ефективність, територіальна громада.*

Гливка А. О. Эффективность функционирования местного самоуправления как гарантия становления гражданского общества: проблемы реформирования

Исследуется вопрос эффективности местного самоуправления как необходимого фактора формирования и развития гражданского общества. Автор акцентирует внимание на проблемных вопросах развития местного самоуправления в современных условиях и влияния данной ситуации на становление гражданского общества. Анализируется проблематика реформирования местного самоуправления.

Ключевые слова: *местное самоуправление, гражданское общество, эффективность, территориальная община.*

Glyvka Andriy. Effectiveness of local government as guaranty of civil society development: problems of reforming

The article examines the question of efficiency of local government as a necessary factor in the formation and development of civil society. The author focuses

© ГЛИВКА Андрій Олегович – аспірант філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка